

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright
31. 05. 2012.

Emma Goldman

Anarhizam

Za što se on zapravo zalaže

Emma Goldman
Anarhizam
Za što se on zapravo zalaže
1910.

Emma Goldman, Anarhizam i drugi ogledi, DAF, Zagreb
2001. Prijevod Biljana Romić. [http://elektronickeknjige.com/
goldman_emma/anarhizam_i_drugi_ogledi/index_page_000.htm](http://elektronickeknjige.com/goldman_emma/anarhizam_i_drugi_ogledi/index_page_000.htm)
Emma Goldman, „Anarchism: What It Really Stands For“, Anarchism
and Other Essays, Mother Earth Publishing Association 1910.

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

1910.

Izravna je akcija, budući da se pokazala djelotvornom kad je riječ o ekonomskim problemima, podjednako važna i za pojedinca. Stotine sila poseže za njegovim bićem i samo će ga trajni otpor tim silama konačno osloboditi. Izravna akcija protiv vlasti u poslu, izravna akcija protiv vlasti zakona, izravna akcija protiv napadačke, nametljive vlasti našeg moralnoga zakona, logična je, dosljedna anarhistička metoda.

Neće li to voditi u revoluciju? Doista, hoće. Ni jedna se stvarna društvena promjena nije provela bez revolucije. Ljudi ili ne znaju svoju povijest, ili nisu naučili da revolucija nije ništa drugo no misao provedena u djelo.

Anarhizam, veliki misaoni poticaj, danas prožima svaku fazu ljudskih nastojanja. Znanost, umjetnost, književnost, drama, napori za poboljšanje gospodarskoga stanja, zapravo svako pojedinačno i društveno protivljenje postojećem neredu stvari, osvjetljeno je duhovnim svjetlom anarhizma. Anarhizam je filozofija suverenosti pojedinca. On je teorija o društvenom skladu. On je velika, uzburkana, živa istina koja rekonstruira svijet i koja će najaviti zoru.

podupru ih svojim posljednjim novčićem, da bi onda otkrili kako su ih ovi izdali i prevarili.

Moglo bi se ustvrditi da ljude s integritetom neće pokvariti politički mlin. Možda i neće; ali takvi će ljudi biti posve bespomoćni da iskažu i najmanji utjecaj u ime rada, kao što se već u nebrojenim slučajevima i pokazalo. Država je ekonomski gospodar nad svojim slugama. Dobri će ljudi, ako takvih ima, ili ostati vjerni svojem političkom uvjerenju i izgubiti ekonomsku potporu, ili će se prikloniti svojem ekonomskom gospodaru i biti posve nesposobni učiniti i najmanje dobro. Politička arena čovjeku ne ostavlja izbora, mora biti ili glupan ili hulja.

Političko praznovjerje još vlada srcem i umom mase, ali istinski zaljubljenici u slobodu s njim više neće morati imati posla. Umjesto toga, oni vjeruju zajedno sa Stirnerom da čovjek ima onoliko slobode koliko je voljan uzeti je. Anarhizam se dakle zalaže za izravnu akciju, otvoreni prkos i otpor svim zakonima i ograničenjima, ekonomskim, društvenim i moralnim. Ali prkos i otpor su nezakoniti. U tome je čovjekov spas. Sve što je nezakonito zahtijeva integritet, oslanjanje na vlastite snage i hrabrost. Ukratko, traži slobodan, neovisan duh, „ljudi koji su ljudi i koji imaju kičmu koju ne možete samo tako rukom savijati“.

Sâmo opće pravo glasa duguje svoje postojanje izravnoj akciji. Da nije bilo pobunjeničkoga duha, prkosa američkih revolucionarnih otaca, njihovo bi potomstvo i dalje nosilo kraljevsko odijelo. Da nije bilo izravne akcije Johna Browna i njegovih drugova, Amerika bi i dalje trgovala crnim robljem. Istina, trgovina bijelim robljem i dalje se nastavlja; ali i to će nestati izravnom akcijom. Sindikalni sustav, ekonomska arena modernoga gladijatora, duguju svoje postojanje izravnoj akciji. Još su nedavno zakon i vlast pokušali skršiti sindikalni pokret i osuditi borce za ljudska prava na zatvor kao zavjerenike. Da su se za svoj cilj borili molitvama, plediranjem i kompromisima, sindikati bi danas bili zanemariva brojka. U Francuskoj, Španjolskoj, u Italiji, Rusiji, pa čak i u Engleskoj (svjedoci smo uspona engleskih radničkih sindikata), izravna, revolucionarna, ekonomska akcija postala je tako snažna sila u bitci za industrijsku slobodu da je natjerala svijet da shvati silnu važnost radničke moći. Nedavno su u Americi ismijali opći štrajk, najviši izraz ekonomske svijesti u radnika. Danas svaki veliki štrajk mora, kako bi pobijedio, shvatiti važnost solidarnog općeg prosvjeda.

ANARHIJA

Neshvaćenoj, oklevetanoj, porugu ti sriču,
strašna si jeza našega doba.
„Propast svakoga si reda“, svjetine viču,
„rat si i ubojstva, beskrajna zloba.“

Nek' viču. Oni što im nije misao
istinu iza riječi doznat'
ne znaju njezin pravi smisao
k'o slijepca međ' slijepima možeš ih spoznat'.

Al' u tebi je, riječi, jasnoj, čistoj, tako na snazi,
u tebi je mojega cilja cijeloga plam.
Budućnosti te dajem da te pazi
dok se svak' na kraju ne osvijesti sam.

Nosi li je sunce? Il' olujno blato?
Ne znam – al' svijet će vidjet' k tome:
Anarhist ja sam! Nikad zato
Vladat' neću, nit' će vladat' mnome.

John Henry Mackay (1864–1933)

Povijest ljudskoga uspona i razvoja istodobno je i povijest strašne borbe svake nove ideje koja je navještala dolazak svjetlije zore. U svojem tvrdoglavom držanju za tradiciju, staro nikad nije oklijevalo poslužiti se najnečasnijim i najokrutnijim sredstvima da bi zaustavilo dolazak novoga, ma u kakvom se obliku ili razdoblju pojavilo. Ne trebamo se vratiti u daleku prošlost da bismo shvatili kolike su se opreke, poteškoće i tegobe našle na putu svakoj naprednoj ideji. Mučilo, vijak za mučenje palaca i knuta i danas su tu; a tu su i kažnjenička odjeća i društveni gnjev, sve se to udružilo protiv duha koji mirno korača dalje.

Anarhizam se ne može nadati da će izbjeći sudbinu drugih inovativnih ideja. Dapače, kao najrevolucionarniji i najbeskompromisniji inovator, anarhizam se mora suočiti sa združenima neznanjem i pakošću svijeta koji želi rekonstruirati.

Da bih se čak i maglovito bavila svime što je rečeno ili učinjeno protiv anarhizma, morala bih napisati cijelu knjigu. Zbog toga ću se osvrnuti samo na dva glavna prigovora. A time ću pokušati razjasniti za što se anarhizam zapravo zalaže.

Čudan je fenomen suprotstavljanja anarhizmu da ono iznosi na svjetlo dana odnos takozvane inteligencije i neznanja. A opet to i nije tako čudno kad razmislimo o relativnosti svih stvari. U prilog neukoj masi ide to da se ne pretvara da zna ili da je snošljiva. Ponaša se, kao i uvijek, prema čistom nagonu, razmišlja poput djeteta. „Zašto?“ „Zato.“ Ipak, protivljenje neobrazovanih anarhizmu zaslužuje da mu se obrati jednaka pažnja kao i protivljenju inteligentnoga čovjeka.

O kojim je prigovorima, dakle, riječ? Prvo, da je anarhizam nepraktična, premda lijepa ideja. Drugo, da se anarhizam zalaže za nasilje i destrukciju, pa ga se zbog toga treba odreći kao opakoga i opasnoga. Ni mudar čovjek ni neuka masa ne prosuđuju na osnovi podrobnoga znanja o predmetu, nego na osnovi rekla-kazala ili pogrešnoga tumačenja.

Praktična je shema, kako kaže Oscar Wilde, ili ona koja već postoji ili shema koju se može provesti u postojećim uvjetima; ali upravo su postojeći uvjeti ono čemu čovjek prigovara i svaka shema koja može prihvatiti te uvjete ili je pogrešna ili nerazborita. Zbog toga pravo mjerilo praktičnosti nije može li shema održati nedirnutima pogrešnost ili nerazboritost, nego ima li shema dovoljno životnosti da napusti ustajalu vodu staroga i gradi, ali i održava, novi život. U svjetlu tog poimanja, anarhizam je doista praktičan. On pomaže više od bilo koje druge ideje da se prekine s pogreškama i nerazboritošću; više od bilo koje druge ideje on gradi i održava nov život.

Osjećaji neukih ljudi neprekidno se održavaju pričama o anarhizmu koje lede krv. Ne postoji takva podlost koju se ne bi moglo primijeniti protiv te filozofije i njezinih pobornika. Zbog toga je anarhizam za nerazborite isto ono što je poslovično zao čovjek za dijete – crno čudovište koje sve guta; ukratko, destrukcija i nasilje.

Destrukcija i nasilje! Kako da obični čovjek shvati da je najnasiljniji element u društvu neznanje; da je upravo njegova moć destrukcije ono protiv čega se anarhizam bori? A isto tako nije svjestan da anarhizam, čiji su korijeni, kako stvari stoje, dio prirodnih sila, ne uništava zdravo tkivo,

bi se morao provesti pod svakim okolnostima. Metode moraju izrastati iz ekonomskih potreba svakoga mjesta i svakog podneblja, iz intelektualnih potreba pojedinca te potreba njegove čudi. Spokojni, smireni Tolstojev značaj trebat će drugačije metode za društvenu rekonstrukciju od žestoke, iznimne osobnosti Mihaila Bakunjina ili Petra Kropotkina. Isto tako treba biti jasno da će ekonomske i političke potrebe u Rusiji diktirati drastičnije mjere nego u Engleskoj ili u Americi. Anarhizam se ne zalaže za vojni dril i uniformnost; ali se, ipak, zalaže za duh pobune, u bilo kojem obliku, protiv svega što priječi ljudski razvoj. Svi se anarhisti slažu u tome, kao što se slažu i u tome da se treba opirati političkoj mašineriji kao načinu na koji bi se provela velika društvena promjena.

„Svako je glasanje“, kaže Thoreau, „neka vrsta igre, poput kockica, ili trik-traka, poigravanja pravim i pogrešnim; obveza glasanja nikad ne nadrasta obvezu korisnosti. Čak ni kad je riječ o glasanju za ispravnu stvar. Mudar čovjek neće prepustiti pravo na milost i nemilost slučaju, niti će željeti da ono prevlada putem moći većine“. Temeljito istraživanje političke mašinerije i njezinih ostvarenja potvrdit će Thoreauovu logiku.

Što nam povijest parlamentarizma pokazuje? Ništa drugo do neuspjeh i poraz, čak ni jednu jedinu reformu koja bi smanjila ekonomski i društveni pritisak na ljude. Zakoni su izglasani i donesene zakonske odredbe kojima bi se trebalo provesti poboljšanje i zaštita uvjeta rada. A opet, prošle se godine pokazalo da su se u Illinoisu, koji ima najstrože zakone za zaštitu rudnika, dogodile najveće rudarske nesreće. U Sjedinjenim je Državama, gdje je zakonom zabranjen dječji rad, izrabljivanje djece doseglo vrhunac, i premda u nas radnici imaju mogućnost punog političkog djelovanja, kapitalizam je dosegao najbesramniju točku.

Čak i kad radnici mogu imati svoje zastupnike, koje naši dobri socijalistički političari glasno zahtijevaju, kakve su šanse da će oni biti iskreni i dobrih namjera? Čovjek mora imati na umu cijeli politički proces da bi shvatio da je put dobrih namjera pun zamki: političkih smicalica, intriga, dodvoravanja, laži, prevara; zapravo, smicalica svake vrste, s pomoću kojih politički aspirant može polučiti uspjeh. Tome se može pridodati malodušnost značaja i uvjerenja, sve dok ne ostane ništa što bi moglo natjerati čovjeka da se ičemu nada od takva ljudskog rasapa. Uvijek su iznova ljudi bili dovoljno glupi da povjeruju ambicioznim političarima i

pune zrelosti. Samo će u slobodi naučiti misliti, kretati se i dati najbolje od sebe. Samo će u slobodi shvatiti istinsku silu društvenih spona što povezuju ljude i koje su istinski temelj normalnoga društvenoga života.

Ali što je s ljudskom prirodom? Može li se ona promijeniti? A ako ne može, hoće li izdržati pod anarhizmom?

Jadna ljudska priroda, koji li su strašni zločini počinjeni u tvoje ime! Svaka luda, od kralja do policajca, od blesastog župnika do znanstvenog diletanta bez vizija, uzima sebi za pravo da govori autoritativno o ljudskoj naravi! Što je veći mentalni šarlatan, to više ustrajava na pokvarenosti i slabosti ljudske prirode. A ipak, kako itko može govoriti o njoj danas, kad je svaka duša u zatvoru, kad je svako srce sputano, ranjeno i osakaćeno?

John Burroughs je izjavio da su eksperimentalna proučavanja na životinjama u zarobljeništvu posve beskorisna. Njihov značaj, njihove navike, njihove sklonosti posve se preobražuju kad ih se istrigne s njihova polja ili iz šume. Kad je ljudska priroda zatočena u uskom prostoru, svakodnevno stjerana na pokoravanje, kako možemo govoriti o njezinim potencijalima?

Samo nas sloboda, mogućnost širenja, povoljne prilike i, iznad svega, mir i spokoj, mogu podučiti stvarnim dominantnim čimbenicima ljudske prirode i svim njezinim čudesnim mogućnostima.

Anarhizam se, dakle, stvarno zalaže za oslobođenje ljudskoga uma vlasti religije; za oslobođenje ljudskoga tijela vlasti vlasništva; za oslobođenje od okova i ograničenja vlasti. Anarhizam se zalaže za društveni poredak zasnovan na slobodnom udruživanju pojedinaca kako bi proizvodili stvarno društveno bogatstvo; za poredak koji će jamčiti svakom ljudskom biću slobodan pristup zemlji i puno uživanje u životnim potrebtinama, prema individualnim željama, ukusima i sklonostima.

Nije to kakva divlja mašta ili skretanje s uma. To je zaključak do kojega su došli mnogi mudri muškarci i žene diljem svijeta; zaključak koji je rezultat temeljitog i pomnog promatranja sklonosti modernoga društva: pojedinačne slobode i ekonomske jednakosti, blizanačkih sila iz kojih će se roditi ono najbolje i najistinskije u čovjeku.

A sad o metodama. Anarhizam nije, kako bi neki mogli pretpostaviti, teorija o budućnosti koja se treba ostvariti božanskim nadahnućem. Ona je živi duh našega svakodnevnog života, što stalno stvara nove uvjete. Zbog toga anarhističke metode ne uključuju kakav čvrsti program koji

nego parazitske izrasline koje se hrane životnom srži društva. Zdrav će plod niknuti tek kad se isplijevi korov i kukolj.

Netko je rekao da je mnogo manje napora potrebno da se nešto osudi nego da se o tome promisli. Širom raširena lijenost uma, što tako prevladava u društvu, dokazuje da je to odveć istinito. Većina će ljudi prije nešto posve osuditi ili osloniti se na neku površnu ili pristranu definiciju onoga što je nebitno, nego ući u srž neke ideje, istražiti je do njezina korijena i značenja.

Anarhizam tjera čovjeka da misli, da istražuje, da analizira svaku postavku; ali da ne bih mozak prosječnoga čitaoca preopteretila, i ja ću početi s definicijom a zatim ću razraditi posljednje.

ANARHIZAM: Filozofija novog društvenoga poretka zasnovana na slobodi koju ne ograničavaju ljudski zakoni; teorija o tome da svi oblici vlasti počivaju na nasilju te su zbog toga pogrešni i štetni, a onda i nepotrebni.

Novi društveni poredak počiva, naravno, na materijalnoj osnovici života; no, dok se svi anarhisti slažu da je danas glavno zlo ekonomsko zlo, smatraju da se to zlo može riješiti samo ako se razmotri svaku fazu života – individualnu i kolektivnu; unutarnju i izvanjsku fazu.

Pomno proučavanje povijesti ljudskoga razvoja otkrit će dva elementa što su u međusobnom ljutom sukobu; to su elementi koje tek sada počinjemo razumijevati kao elemente koji nisu jedan drugome strani, nego su usko povezani i uistinu usklađeni, samo ako su u primjerenj okolini: pojedinačni i društveni nagon. Pojedinaac i društvo vodili su nemilosrdan i krvav boj stoljećima, boreći se za nadmoć, jer je svaki bio slijep za vrijednost i važnost onoga drugoga. Pojedinačni i društveni nagon – prvi je najutjecajniji čimbenik za pojedinačni napor, za rast, htijenje, samoostvarenje; drugi je jednako utjecajan čimbenik za uzajamno pomaganje i društvenu dobrobit.

Objašnjenje oluje što bjesni u pojedincu te između njega i njegova okruženja, ne treba daleko tražiti. Primitivan se čovjek, nesposoban razumjeti svoje biće, a još manje jedinstvo svega života, osjeća posve ovisan o slijepim, skrivenim silama što su uvijek spremne izrugivati mu se i ismijavati ga. Iz tog stajališta izrastaju religiozna poimanja o čovjeku kao o pukoj čestici prašine ovisne o nadmoćnim silama na vrhu, silama koje se mogu udobrovoljiti samo potpunom predajom. Sve prve sage

počivaju na toj zamisli koja se nastavlja kao leitmotiv biblijskih priča što se bave odnosom čovjeka s bogom, državom, društvom. Uvijek iznova isti motiv, čovjek je ništa, a sile su sve. Tako će Jehova podnijeti čovjeka pod uvjetom da mu se ovaj posve pokori. Čovjek može ponijeti svu slavu na zemlji, ali ne smije postati samosvjestan. Država, društvo i moralni zakoni pjevaju isti napjev: čovjek može ponijeti svu slavu na zemlji, ali ne smije postati samosvjestan.

Anarhizam je jedina filozofija koja čovjeku daje njegovu samosvijest; što znači da Bog, država i društvo ne postoje, da njihova obećanja ne vrijede i isprazna su, jer se mogu ispuniti samo čovjekovim podređivanjem. Anarhizam je dakle učitelj životnoga jedinstva; ne samo u prirodi, nego u čovjeku. Nema sukoba između pojedinačnog i društvenoga nagona, ništa više nego što bi ga bilo između srca i pluća: jedno je prebivalište dragocjene životne biti, drugo je spremište elementa koji održava bit čistom i snažnom. Pojedinac je srce društva i čuva bit društvenoga života; društvo su pluća koja razdaju element koji održava životnu bit – to jest, pojedinca – čistom i snažnom.

„Jedina je vrijedna stvar na svijetu jest“, kaže Emerson, „djelatna duša; a nju svaki čovjek u sebi nosi. Djelatna duša vidi apsolutnu istinu te izriče i stvara istinu“. Drugim riječima, pojedinačni je nagon vrijedna stvar na svijetu. Upravo istinska duša vidi i oživljuje istinu, iz koje će poteći još veća istina, preporođena društvena duša.

Anarhizam je veliki osloboditelj čovjeka od fantoma koji ga drže zarobljenoga; on je arbitar i mirotvorac dviju sila u svrhu pojedinačnog i društvenoga sklada. Da bi to izveo, anarhizam je objavio rat pogubnim utjecajima koji su dosad sprječavali skladno stapanje pojedinačnoga i društvenoga nagona, pojedinca i društva.

Religija, područje ljudskoga uma; vlasništvo, područje ljudskih potreba; vlada, područje upravljanja ljudima, predstavljaju uporište čovjekova ropstva i svih strahota koje ono nameće. Religija! Kako samo ona vlada ljudskim umom, kako ponižava i srozava njegovu dušu. Bog je sve, a čovjek je ništa, kaže religija. Ali iz toga je ničega Bog stvorio kraljevstvo tako despotsko, tako tiransko, tako okrutno, tako strašno tegobno da su svijetom od njegova postanka vladali samo mrak, suze i krv. Anarhizam podiže čovjeka na pobunu protiv toga crnog čudovišta. Slomite svoje umne okove, kaže anarhizam čovjeku, jer sve dok ne budete sami mislili

Zločin je bezvrijedna, ali pogrešno usmjerena energija. Sve dok se bilo koja današnja institucija, gospodarska, politička, društvena i moralna, udružuje kako bi usmjerila ljudsku energiju u pogrešan smjer; sve dok većina ljudi neumjesno radi ono što mrzi raditi, vodi život koji prezire, zločin će biti neizbježan i svi zakoni propisani odredbama mogu samo povećati, ali nikad ukinuti, zločin. Što društvo, kakvo postoji danas, zna o očaju, siromaštvu, strahotama, strašnoj borbi koju ljudska duša mora proći na svojem putu u zločin i poniženje? Kako onaj koji zna taj strašan proces može ne uvidjeti istinu u ovim Kropotkinovim riječima:

„Oni koji će održavati ravnotežu između prednosti koje su pripisane zakonu i kažnjavanju i ponižavajućeg učinka koji zakon ima na ljudski rod; oni koji će procijeniti bujicu izopačenosti što su je prokazivači izlili u ljudsko društvo, a skloni su joj čak i suci, koje vlasti plaćaju zveketa-vim novcem, pod izgovorom da pomažu raskrinkati zločin; oni koji zađu među zatvorske zidine i ondje vide što od čovjeka biva kad mu je uskraćena sloboda, kad je podvrgnut skrbi okrutnih čuvara, grubim, okrutnim riječima, tisućama bolnih, probojnih poniženja, složiti će se s nama da je cijeli zatvorski i kazneni sustav sramno djelo koje treba dokinuti.“

Da bi zakon trebao zastrašiti lijenoga čovjeka, odveć je besmisleno da bi zaslužilo da se razmotri. Kad bi se društvo moglo osloboditi gubitka i troška koji rasipa na održavanje klase lijenčina i jednako velikog troška na stvari nužne za zaštitu te klase lijenčina, na društvenom bi stolu bilo obilja za sve, pa čak i za pokojega ljenjivca. Osim toga, dobro je uzeti u obzir da je lijenost rezultat ili posebnih povlastica, ili tjelesnih ili mentalnih nakaznosti. Naš trenutačni suludi proizvodni sustav potiče oboje i najviše zapanjuje fenomen da ljudi uopće još žele raditi. Anarhizam nastoji ogoliti rad njegova svojstva koje umrtvljuje, otupljuje, njegova mraka i prisile. On teži učiniti rad užitkom, snagom, podariti mu boju, stvaran sklad, tako da i najsiromašniji čovjek u radu nađe i okrepu i nadu.

Da bi se tako uredio život, vlast mora nestati, zajedno sa svojim nepravdnim, proizvoljnim i represivnim mjerama. U najboljem slučaju ona je svima nametnula samo jedan jedini oblik života, bez obzira na pojedinačne i društvene mijene i potrebe. Uništenjem vlasti i propisanih zakona, anarhizam smjera razriješiti samopoštovanje i neovisnost pojedinca svake prisile i svakog napada vlasti. Samo u slobodi može čovjek izrasti do

Čak i George Bernard Shaw, koji se nada čudu od države pod fabijancima, ipak priznaje da „je ona trenutačno golema mašinerija koja služi za potkradanje i porobljavanje siromašnih okrutnom silom“. Ako je tako, teško je razvidjeti zašto mudri uvodničar želi da se država održi i nakon što siromaštvo nestane.

Nažalost, još se mnogi ljudi drže kobnoga uvjerenja da vlast počiva na prirodnim zakonima, da održava društveni poredak i sklad, da umanjuje zločin i da priječi ljenčinu da operuša svoje bližnje. Zbog toga ću preispitati te tvrdnje.

Prirodni je zakon onaj čimbenik u čovjeku koji se učvršćuje slobodno i spontano, bez uporabe izvanjske sile, u skladu sa zahtjevima prirode. Primjerice, potreba za hranom, za spolnim zadovoljenjem, za svjetlom, zrakom i vježbom, prirodni je zakon. Ali da bi se izrazio on ne treba mašineriju vlasti, ne treba toljagu, pušku, lisičine ili zatvor. Pokoravanje takvim zakonima, ako to možemo nazvati pokoravanjem, zahtijeva jedino spontanost i slobodnu priliku. Vlade se ne održavaju takvim skladnim čimbenicima kao što pokazuje strašna vrsta nasilja, sile i prinude što ih sve vlade rabe kako bi preživjele. Prema tome Blackstone ima pravo kad kaže da su „ljudski zakoni nevaljani, jer su suprotni prirodnim zakonima“.

Teško je pripisati vladama bilo kakvu sposobnost da uvede red ili društveni sklad, osim ako nije riječ o uvođenju reda poput onoga u Varšavi nakon pokolja tisuća ljudi. Red koji nastaje upokoravanjem i održava se terorom nije neko sigurno jamstvo; ali ipak je to jedini „red“ koji je vlast ikad održala. Istinski društveni sklad prirodno izrasta iz zajedništva interesa. U društvu u kojemu oni koji uvijek rade nikad nemaju ništa, ne postoji zajedništvo interesa; pa je tako društveni sklad mit. Jedini način na koji organizirana vlast izlazi na kraj s tom teškom situacijom jest da proširi još više povlastice onih koji su već ionako monopolizirali zemlju i da još više porobi izvlaštene mase. Tako je cijeli arsenal vlasti – zakoni, policija, vojska, sudovi, zakonodavna tijela, zatvori – revno uključen u „usklađivanje“ najsuprotstavljenijih elemenata u društvu.

Najapsurdnije je opravdanje za vlast i zakon da oni služe kako bi se smanjio zločin. Osim što je država sama najveći zločinac, jer krši pisano i prirodno pravo, krade u obliku poreza, ubija u obliku rata i smrtne kazne, na mrtvoj je točki što se tiče borbe sa zločinom. Posve je zakazala kad je riječ o uništenju ili čak smanjenju strašne pošasti koju je sama stvorila.

i prosuđivali, nećete se osoboditi vlasti mraka, najveće prepreke svem napretku.

Vlasništvo, područje ljudskih potreba, poriče čovjeku pravo da zadovolji svoje potrebe. Nekoć se vlasništvo pozivalo na božansko pravo, kad se obraćalo čovjeku istim napjevom, čak kao i religija, „Žrtvuj se! Odriči se! Pokoravaj se!“. Duh anarhizma izdignuo je čovjeka iz njegova bespomoćnoga položaja. On sada stoji uspravno, lica okrenutog prema svjetlu. Naučio je da je narav vlasništva nezasitna, proždrljiva, razorna i spreman je zadati čudovištu smrtni udarac.

„Vlasništvo je krađa“, rekao je veliki francuski anarhist Proudhon. Da, ali bez opasnosti po kradljivca. Monopoliziranjem čovjekovih akumuliranih napora, vlasništvo mu je ukralo pravo stečeno rođenjem i pretvorilo ga u siromaha i izopćenika. Vlasništvo čak nema ni vremenom istrošenu ispriku da čovjek nije dovoljno stvorio da bi zadovoljio sve svoje potrebe. Student početnik ekonomije zna da radna proizvodnost u posljednjih nekoliko desetljeća daleko nadmašuje normalnu potražnju. Ali što znači normalna potražnja za jednu abnormalnu instituciju? Jedina potražnja koju vlasništvo priznaje jest vlastita pohlepna glad za još većim bogatstvom, jer bogatstvo znači moć; moć da se podjarmljuje, satire, izrabljuje, moć da se porobljava, zlostavlja, ponižava. Amerika se osobito ponosi svojom velikom moći, svojim golemim nacionalnim bogatstvom. Jadna Amerika, od kakve je koristi sve njezino bogatstvo, kad su joj pojedinci koji tvore državu prezreno siromašni? Kad žive u prljavštini, nemoralu, zločinu, bez nade i užitka, beskućnička, bezemljaška vojska ljudskog plijena.

Općenito se priznaje da je stečaj neizbježan osim ako prihod nekog poslovnog pothvata ne nadmaši trošak. Ali oni koji se bave proizvodnjom bogatstva još nisu naučili čak ni tu jednostavnu lekciju. Svake je godine trošak proizvodnje u ljudskom životu sve veći (pedeset tisuća ubijenih, stotinu tisuća ranjenih u Americi prošle godine); prihod mase, koja pomaže stvarati bogatstvo, sve je manji. A ipak je Amerika i dalje slijepa na neizbježan stečaj našeg bavljenja proizvodnjom. A nije to njezin jedini zločin. Još je kobniji zločin što pretvara proizvođača u puki djelić stroja, koji ima manje volje i odlučnosti nego što njegov gospodar ima željeza i čelika. Čovjeku nisu oduzeti samo proizvodi njegova rada, nego je lišen i

snage slobodne inicijative, originalnosti te zanimanja za stvari koje radi ili želje za njima.

Stvarno se bogatstvo sastoji od korisnih i lijepih stvari, stvari koje pomažu da se stvori snažno, lijepo tijelo i okruženje koje nadahnjuje da se u njemu živi. Ali ako je čovjek osuđen trideset godina svojega života namatati pamuk na špulu, ili iskapati rudu, ili graditi ceste, nema govora o bogatstvu. Svijetu on daje samo sive i ružne stvari, zrcalo je sumornoga i ružnoga života – odveć je slab da bi živio, odveć kukavica da bi umro. Čudno je reći, ali ima ljudi koji uzdižu tu umrtvljujuću metodu centralizirane proizvodnje kao najponosnije postignuće našega doba. Do kraja ne uspijevaju shvatiti da će, ako nastavimo svoju podložnost stroju, naše ropstvo biti potpunije od našeg ropstva u kraljevsko doba. Oni ne žele znati da centralizacija nije samo pogrebno zvono slobodi, nego i zdravlju i ljepoti, umjetnosti i znanosti, jer sve je to nemoguće u mehaničkom ozračju koje otkucava poput sata.

Anarhizam ne može drugo nego odbaciti takvu metodu proizvodnje: njegov je cilj najslobodniji mogući izraz svih prikrivenih moći pojedinca. Oscar Wilde određuje savršenu ličnost kao „ličnost koja se razvija u savršenim uvjetima, koja nije ranjena, osakaćena ili u opasnosti“. Savršena ličnost je, prema tome, moguća jedino u društvu u kojemu je čovjek slobodan izabrati kako će raditi, izabrati uvjete u kojima će raditi i slobodu da radi. To je čovjek kojemu je izraditi stol, sagraditi kuću ili obrađivati zemlju isto što i slikanje za umjetnika i otkriće za znanstvenika – naime, rezultat nadahnuća, ustrajne želje i duboka zanimanja za rad kao stvaralačku silu. Da bi to bio ideal anarhizma, njegovi se gospodarski ugovori moraju sastojati od dobrovoljnih proizvodnih i distribucijskih udruga, koje će se postupno razviti u slobodan komunizam, kao najbolje sredstvo proizvodnje s najmanjim utroškom ljudske snage. Anarhizam tako priznaje i pravo pojedinca, ili nekoliko pojedinaca, da se u svako doba dogovore o drugim oblicima rada, u skladu s njihovim ukusima i željama.

Takvo slobodno iskazivanje ljudske energije moguće je jedino pod uvjetom potpune pojedinačne i društvene slobode, a anarhizam upravlja svoje sile protiv trećeg i najvećeg neprijatelja cjelokupne društvene jednakosti; naime, protiv države, organizirane vlasti ili ustavnoga zakona – područja vladanja ljudima.

Baš kao što je religija sputala ljudski um, ili kao što je vlasništvo, ili monopol nad stvarima, podredilo ili ugušilo ljudske potrebe, tako je država zarobila njegov duh, nalažući svaku fazu vladanja. „Svaka je vlada u biti“, kaže Emerson, „tiranija“. Nije važno je li riječ o vladi izabranoj božanskim pravom ili većinskim pravilom. U svakom je slučaju njezin cilj potpuno podrediti pojedinca.

Osvrćući se na američku vladu, najveći je američki anarhist, David Thoreau rekao: „Što je vlast drugo do tradicija, premda novijega datuma, koja nastoji sebe neumanjeno prenijeti na potomstvo, ali svakim trenom gubi svoj integritet; ona nema životnost i snagu ijednog živog bića. Zakon nije učinio čovjeka ni truku pravednijim; a oni koju su ga poštovali, bili mu čak skloni, svakodnevnici su posrednici nepravde.“

Uistinu, temeljna je odrednica vladavine nepravda. Arogancijom i samodostatnošću kralja, koji je nepogrešiv, vlade naređuju, sude, osuđuju i kažnjavaju i najnevažnije prijestupe, dok se održavaju najvećim prijestupom, uništavanjem pojedinačne slobode. Tako Ouidaova ima pravo kad smatra da „država jedino želi usaditi u svoj puk one osobine kojima se provode njezini zahtjevi i puni njezina blagajna. Njezino je najveće postignuće to što je svela čovječanstvo na to da radi poput satnog mehanizma. U takvu ozračju sve tananije i istančanije slobode, koje zahtijevaju poseban tretman i više prostora, neizbježno presušuju i nestaju. Država zahtijeva porezni aparat koji radi glatko, blagajnu bez manjka, i javnost, jednoličnu, pokornu, bezbojnu, malodušnu, koja se ponizno kreće poput stada ovaca duž ravne ceste između dvaju zidova“.

Čak bi i stado ovaca odoljelo državnim smicalicama, kad država ne bi rabila pokvarene, tiranijske i tlačiteljske metode za svoju svrhu. Zbog toga Bakunjin odbacuje državu jer za njega je ona istoznačnica za odricanje od slobode kako pojedinca tako i manjina – ona znači uništenje društvenih odnosa, uskratu ili čak potpuno nijekanje samoga života, zbog vlastita uzdizanja. Država je žrtvenik političke slobode i poput vjerskoga žrtvenika, ona služi ljudskoj žrtvi.

Zapravo, teško da postoji suvremeni mislilac koji se ne slaže s time da je vlada, organizirana vlast, ili država potrebna samo za to da bi se održali ili zaštitili vlasništvo i monopol. Samo se u toj ulozi država pokazala učinkovitim.